

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

255

Środki trwałe – ujmowanie, wycena, prezentacja

Redaktorzy naukowi
Teresa Cebrowska
Waldemar Dotkuś

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Jolanta Chluska, Waldemar Gos, Józef Pfaff, Helena Żukowska

Redaktor Wydawnictwa: Elżbieta Kożuchowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-297-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Melania Bąk: Środki trwałe i ich zużycie w cyklu życia produktu.....	13
Renata Biadacz: Ujęcie środków trwałych przy zastosowaniu MSR/MSSF po raz pierwszy	28
Jolanta Chluska: Środki trwałe w procesach przekształceń samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej	39
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Remont a ulepszenie środków trwałych – podejście bilansowe i podatkowe	48
Stanisław Hońko, Przemysław Mućko: Zasady (polityka) rachunkowości w zakresie rzeczowych aktywów trwałych na podstawie sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych z sektora „Handel detaliczny”	59
Małgorzata Kamieniecka: Wycena środków trwałych w wartości przeszacowanej według MSSF i ustawy o rachunkowości – rzetelny obraz czy źródło możliwych manipulacji?.....	70
Anna Kasperowicz: Warunki kontroli środków trwałych.....	82
Joanna Koczar: Rosyjskie prawo bilansowe a identyfikacja, pomiar i wycena środków trwałych.....	92
Tomasz Kondraszuk: Problemy wyceny wybranych grup środków trwałych w rolnictwie	108
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Aktualizacja wyceny środków trwałych do wartości godziwej	118
Anna Kuzior: Prezentacja skutków wyceny i zmian w stanie środków trwałych w sprawozdaniu finansowym sporządzonym według MSSF	127
Renata Kwiatkowska: Prawnobilansowe zasady ujęcia i wyceny nieruchomości obciążonych prawami użytkowania w ramach umów timeshare	138
Irina A. Lukyanova: Białoruskie standardy rachunkowości środków trwałych na drodze transformacji do MSSF: aspekt stosowany	147
Aleksandra Łakomiak: Kompletność środków trwałych.....	159
Ewa Wanda Maruszevska: Wycena środków trwałych w aspekcie profesjonalizmu osób świadczących usługi rachunkowości.....	177
Alicja Mazur: Alternatywne modele wyceny bilansowej środków trwałych a jakość informacji sprawozdawczej	186
Edward Pielichaty: Nieruchomości inwestycyjne – wycena i przekwalifikowanie w świetle prawa bilansowego.....	199
Jolanta Rubik: Wybrane problemy identyfikacji i wyceny kosztów środków trwałych w budowie.....	209

Bożena Rudnicka: Problemy wyceny środków trwałych w jednostkach budżetowych	218
Adrian Ryba: Utrata wartości środków trwałych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej – artykuł dyskusyjny	230
Aleksandra Sulik-Górecka: Krytyczna analiza tendencji w zakresie regulacji rachunkowości dotyczących aktualizacji wyceny operacyjnych aktywów trwałych.....	246
Marzena Tatarska: Wycena początkowa środków trwałych – aspekty podatkowe i bilansowe	256
Tatiana Verezubova: Problemy wyceny i ewidencji środków trwałych u białoruskich ubezpieczycieli.....	265
Vita Zariņa, Anna Medne, Iveta Strēle: Klasyfikacja i wycena środków trwałych na Łotwie	273
Paweł Zieniuk: Amortyzacja środków trwałych jako narzędzie optymalizacji podatkowej przedsiębiorstwa.....	283
Joanna Zuchewicz: Ulepszenia w obcych środkach trwałych w ujęciu rachunkowym i podatkowym.....	292
Katarzyna Żuk: Środki trwałe w polskim i białoruskim prawie bilansowym	304

Summaries

Melania Bąk: Fixed assets and their consumption in a product life cycle	27
Renata Biadacz: Entering fixed assets in the accounting ledger while applying IFRS for the first time	38
Jolanta Chluska: Fixed assets in the processes of the transformation of the independent health care units.....	47
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Repair or improvement of fixed assets – accounting and tax approach	58
Stanisław Hońko, Przemysław Mućko: Accounting policies for property, plant and equipment in financial reports of the issuers of securities in the „Retail” sector.....	69
Małgorzata Kamieniecka: Valuation of fixed assets at revalued amount in IFRS and Polish accounting act – fair view or potential source of manipulation?	81
Anna Kasperowicz: Fixed assets terms of control	91
Joanna Koczar: Russian balance law and identification, measurement and valuation of fixed assets.....	107
Tomasz Kondraszuk: Determining the current value of fixed assets and economic calculation in agriculture	117
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Revaluation of fixed tangible assets to fair value	126

Anna Kuzior: Presentation of effects of tangible assets measurement and their derecognition in financial statement prepared according to IFRS	137
Renata Kwiatkowska: Recognition and measurement in the accounts of the property burdened with rights to use the timeshare.....	146
Irina A. Lukyanova: Belarus standards of fixed assets accounting on the way of transformation into IFRS. Applied aspects	158
Aleksandra Łakomiak: Completeness of fixed assets	176
Ewa Wanda Maruszewska: Valuation of fixed assets and accountants' professionalism	185
Alicja Mazur: Alternative fixed assets measurement models and the information quality of the financial statements	198
Edward Pielichaty: Investment properties – measurement and reclassification in the light of accounting law	208
Jolanta Rubik: Selected problems of identification and costs valuation of assets under construction	217
Bożena Rudnicka: Problems with valuation of fixed assets in budget entities	229
Adrian Ryba: Impairment loss for tangible fixed assets in accordance with international financial reporting standards – disputable article	245
Aleksandra Sulik-Górecka: Critical analysis of trends in accounting regulations concerning fixed asset upward revaluation	255
Marzena Tatarska: The initial valuation of fixed assets, tax and balance aspects.....	264
Tatiana Verezubova: Problems of the assessment and the accounting of fixed assets at Belarussian insurers.....	272
Vita Zariņa, Anna Medne, Iveta Strēle: Classification and valuation of fixed tangible assets in Latvia.....	282
Paweł Zieniuk: Depreciation of fixed assets as a tool for tax optimization in enterprises	291
Joanna Zuchewicz: Improvements in external assets from the perspective of accounting and tax presentation.....	303
Katarzyna Żuk: Fixed assets in Polish and Belarussian balance law	311

Małgorzata Kamieniecka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WYCENA ŚRODKÓW TRWAŁYCH W WARTOŚCI PRZESZACOWANEJ WEDŁUG MSSF I USTAWY O RACHUNKOWOŚCI – RZETELNY OBRAZ CZY ŹRÓDŁO MOŻLIWYCH MANIPULACJI?

Streszczenie: Artykuł poświęcono analizie jednego z modeli wyceny bilansowej, jakim jest model przeszacowania. Autorka skupiła się na omówieniu zasad i możliwości zastosowania tego modelu do wyceny środków trwałych. Podjęła także próbę dyskusji nad oceną jego rzetelności i możliwości wykorzystania do manipulacji obrazem finansowo-majątkowym jednostki wynikającym ze sprawozdania finansowego. Zakres stosowania modelu przeszacowania w polskich jednostkach oceniono na podstawie przeglądu polityk rachunkowości spółek wchodzących w skład WIG 20 na dzień 15 maja 2012 r. Tylko jedna z badanych firm przyjęła model przeszacowania do wyceny jednej grupy środków trwałych.

Słowa kluczowe: środki trwałe, wycena, model przeszacowania, rzetelny obraz.

1. Wstęp

Środki trwałe, jak każdy inny składnik majątku jednostki, podlegają wycenie wstępnej (początkowej) oraz wycenie na moment sprawozdawczy (bilansowej). Celem niniejszego artykułu jest analiza jednego z modeli wyceny bilansowej środków trwałych, jakim jest model przeszacowania. Autorka skupi się nie tylko na omówieniu zasad i możliwości zastosowania tego modelu do wyceny środków trwałych, ale podejmie próbę dyskusji nad oceną jego rzetelności i możliwości wykorzystania do manipulacji obrazem finansowo-majątkowym jednostki wynikającym ze sprawozdania finansowego. Celem ilustracji zakresu stosowania modelu przeszacowania w polskich jednostkach dokonany zostanie przegląd polityk rachunkowości w omawianym obszarze, przyjętych przez spółki wchodzące w skład 20 największych spółek akcyjnych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie (WIG 20) na dzień 15 maja 2012 r. (czas przeprowadzenia badania).

Zasady ujęcia, wyceny i prezentacji środków trwałych zostały określone Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 16 „Rzeczowe aktywa trwałe”, wydanym przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w grudniu 1993 r. (zastąpił pochodzący z 1982 r. MSR 16 „Rozliczanie aktywów trwałych”).

Wycena następująca po początkowym ujęciu uregulowana jest paragrafami 29–42 przywołanego standardu. Jednostka ma prawo wyboru zasad wyceny bilansowej z dwu możliwych opcji:

- 1) opartych na cenie nabycia/koszcie wytworzenia,
- 2) opartych na wartości przeszacowanej.

Jednostki sporządzające sprawozdania finansowe w oparciu o ustawę o rachunkowości stosowne regulacje na omawiany temat znajdują w art. 28 ust. 1 pkt 1 oraz art. 31 ustawy.

2. Model przeszacowania według MSSF i uor – zasady stosowania

Model oparty na wartości przeszacowanej według MSSF można stosować do wyceny takiego składnika majątkowego, co do którego możliwe jest wiarygodne ustalenie wartości godziwej. Takie pozycje wykazuje się w sprawozdaniu w wartości przeszacowanej (którą jest wartość godziwa na dzień przeszacowania) pomniejszonej o późniejsze odpisy umorzeniowe oraz z tytułu utraty wartości (narastająco) [MSR 16..., 2007].

Ustalanie wartości godziwej składników majątkowych, do których wybrano ten sposób wyceny, powinno odbywać się na tyle regularnie, by wartość bilansowa nie różniła się istotnie od ich wartości godziwej, która byłaby ustalona na dzień bilansowy. Standard więc bardzo ogólnikowo pochodzi do kwestii częstotliwości dokonywania przeszacowań: w przypadku składników majątkowych, których wartość ulega częstym i znaczącym zmianom, konieczne jest ich coroczne przeszacowywanie, a w stosunku do tych składników, których wartość jest dość stabilna lub ulega mało istotnym zmianom, przeszacowań można dokonywać co trzy lub co pięć lat¹.

Standard odnosi się też do kwestii wyboru parametrów wyceny na poziomie wartości godziwej, i tak:

- 1) dla gruntów i budowli zwykle powinno się ją oprzeć na ewidencji transakcji rynkowych dokonywanej przez profesjonalnych rzeczoznawców,
- 2) dla maszyn i urządzeń zwykle odnośnikiem jest ich wartość rynkowa ustalona na podstawie wyceny rzeczoznawców².

W przypadku braku transakcji rynkowych (ze względu na specyficzny charakter danej maszyny/urządzenia lub w związku z brakiem transakcji sprzedaży pojedynczych obiektów, gdy składniki sprzedawane są w ramach sprzedaży zorganizowanej części przedsiębiorstwa) możliwe jest szacowanie wartości godziwej metodą dochodową lub zamortyzowanego kosztu zastąpienia.

¹ Enumeratywne czytanie par. 34 MSR 16 wskazywałoby, że przeszacowania mogą być dokonywane tylko w okresach trzy- lub pięcioletnich. Zdaniem autorki nie byłyby to zgodne z ideą standardów, które przecież pretendują do stworzenia takich regulacji, które pozwolą „szyć na miarę” sprawozdania finansowe.

² Należy zwrócić uwagę na słowo „zwykle”, którego zastosowanie oznacza, że wskazane parametry nie są jedynymi dopuszczonymi do ustalenia wartości godziwej środków trwałych.

Zgodnie z paragrafem 29 wybraną metodę wyceny bilansowej (wartość historyczna czy wartość przeszacowana) należy stosować do całej grupy rzeczowych aktywów trwałych, przy czym zasady grupowania zostały określone bardzo lakonicznie: jedną grupę środków trwałych tworzą aktywa o podobnym rodzaju i zastosowaniu w działalności gospodarczej (par. 37). W standardzie podano tylko przykłady odrębnych grup (grunty, budynki i budowle, maszyny, statki, samoloty, pojazdy mechaniczne, wyposażenie biurowe), co oznacza, że jednostki same decydują o klasyfikacji środków trwałych na potrzeby wyceny. Istotne jest jednak, że w celu uniknięcia selektywnego wykazywania w sprawozdaniu finansowym aktywów należących do takiej samej grupy i mających podobny charakter w różnych wartościach (jednych w cenach historycznych, a innych w cenach bieżących ustalonych na różne dni), obiekty należące do tej samej grupy należy przeszacowywać jednocześnie. Dopuszczalne jest przeprowadzanie procesu szacowania w sposób ciągły (zapobiegnie to nawarstwieniu prac), ale pod warunkiem, że przeszacowanie danej grupy aktywów zostanie ukończone w obrębie krótkiego okresu (standard nie wskazuje jakiego) oraz że przeszacowania są aktualizowane.

Ustawa o rachunkowości dopuszcza możliwość wyceny środków trwałych na dzień bilansowy w wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny) pomniejszonej o odpisy amortyzacyjne i z tytułu trwałej utraty wartości [Ustawa z dnia 29 września 1994..., art. 28 ust. 1 pkt 1]. Nie jest to jednak takiego samego rodzaju metoda wyceny, jak ta przewidziana w MSR 16, gdyż nie pozostawia jednostkom gospodarczym pełnej swobody jej wyboru. Zgodnie bowiem z art. 31 ust. 3 uor środki trwałe mogą ulegać aktualizacji wyceny tylko na podstawie odrębnych przepisów. Należy przywołać tu zapisy ustaw podatkowych [Ustawa z dnia 15 lutego 1992..., art. 22o ust. 1] i [Ustawa z dnia 26 lipca 1991..., art. 15 ust. 5], stanowiących, że tryb i terminy aktualizacji wyceny środków trwałych określa, w drodze rozporządzenia, minister właściwy do spraw finansów publicznych, tylko w przypadku, gdy wskaźnik wzrostu cen nakładów inwestycyjnych w okresie trzech kwartałów w roku poprzedzającym rok podatkowy w stosunku do analogicznego okresu roku ubiegłego przekroczy 10%.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości wartość bilansowa środka trwałego po takiej aktualizacji nie może przekroczyć jego wartości godziwej, której odzyskanie w okresie dalszego użytkowania jest uzasadnione ekonomicznie.

3. Zasady rozliczania różnic wynikających z przeszacowania

W pierwszej kolejności zostaną w tym punkcie omówione zasady rozliczania skutków przeszacowań środków trwałych na moment szacunku oraz na moment usunięcia składnika ze sprawozdania według standardów międzynarodowych, a następnie według ustawy o rachunkowości.

Jeśli chodzi o sposób rozliczania dotychczasowego umorzenia środka trwałego podlegającego przeszacowaniu, to na gruncie MSR 16 (par. 35) możliwe są dwa sposoby:

- pierwszy, stosowany zwykle, gdy przeszacowanie odbywa się na podstawie współczynników: umorzenie przeliczane jest proporcjonalnie, w taki sposób by wartość bilansowa składnika majątkowego równa była wartości przeszacowanej,
- drugi, stosowany np. do budynków: umorzenie eliminowane jest z wartości bilansowej brutto składnika aktywów.

Różnice, które pojawiają się w związku z przeszacowaniem, ujmowane są, w zależności od tego, czy wartość środka trwałego rośnie czy maleje, kapitałowo lub wynikowo.

W przypadku gdy przeszacowanie powoduje wzrost wartości, ujmowane jest bezpośrednio w kapitale z przeszacowania, chyba że wcześniej wartość składnika majątku uległa zmniejszeniu, to do wysokości tego zmniejszenia, wzrost ujmowany jest w przychody bieżącego okresu.

W sytuacji gdy wartość środka trwałego maleje na skutek przeszacowania, to spadek ten jest ujmowany bezpośrednio w kosztach okresu, chyba że wcześniej utworzony był kapitał z aktualizacji wyceny, to w pierwszej kolejności ulega on rozliczeniu, a ewentualna nadwyżka zwiększa koszty.

Oczywiście należy pamiętać o ujęciu skutków podatkowych przeszacowania. Na gruncie polskich przepisów podatkowych odpisy aktualizujące wartość środków trwałych nie są rozpoznawalne podatkowo w okresie ich ujawnienia, powodują jednak skutki podatkowe w przyszłości (w momencie realizacji korzyści ekonomicznych z aktywu). Stąd konieczność tworzenia odpowiednio aktywów (w przypadku spadku wartości na skutek przeszacowania) lub rezerw (w przypadku wzrostu wartości na skutek przeszacowania) na odroczony podatek dochodowy. Zmiany wartości aktywów/rezerw z tytułu podatku odroczonego rozliczane będą tak jak sama aktualizacja: kapitałowo lub wynikowo. Należy zauważyć, że odwrócenie różnic związanych z aktualizacją wartości środków trwałych użytkowanych przez wiele lat może nastąpić po istotnie długim okresie, stąd konieczność obserwacji pozycji bilansowych związanych z podatkiem odroczonym i ich ewentualnych korekt (np. na skutek zmian stawek podatkowych lub innych zmian w przepisach podatkowych).

Jeśli chodzi o kwestię rozliczenia nadwyżki z przeszacowania (kapitału z aktualizacji wyceny), to w MSR 16 przewidziano dwie możliwości:

1) przeniesienie całości do zysków zatrzymanych dopiero w momencie usunięcia z bilansu (wycofania z użycia, zbycia) składnika aktywów, z którym nadwyżka była związana,

2) częściowe przenoszenie nadwyżki do zysków zatrzymanych jeszcze w trakcie użytkowania środka trwałego, ale w wysokości ograniczonej do kwoty będącej różnicą między wartością amortyzacji liczonej po przeszacowaniu a wartością amortyzacji liczonej od wartości początkowej (przed przeszacowaniem) środka trwałego.

W ustawie o rachunkowości zapisy dotyczące sposobu rozliczania aktualizacji wartości środków trwałych są dużo mniej szczegółowe. W art. 31 ust. 4 stwierdza się, że różnica wartości netto środków trwałych powstała na skutek aktualizacji odnoszona jest na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny. Nie może on ulec podziało-

wi do momentu zbycia lub likwidacji środka trwałego, wówczas przenoszony jest na kapitał zapasowy lub inny o podobnym charakterze.

Ustawa, w przeciwieństwie do MSR 16, nie przewiduje więc częściowego rozliczenia nadwyżki z przeszacowania. Nie odnosi się także do kwestii rozliczania dotychczasowego umorzenia. Ze względu na to, że przeprowadzane aktualizacje wyceny środków trwałych w Polsce odbywały się na podstawie ogłoszonych przez Ministra Finansów współczynników i zarówno w obowiązującym wówczas Rozporządzeniu Ministra Finansów [Rozporządzenie z dnia 20 stycznia 1995..., par. 9 ust. 3], jak i w Obwieszczeniu Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego [Obwieszczenie z dnia 8 lutego 1995..., załącznik II, pkt 2.1)] zawarty był taki sposób przeliczenia, przyjęto w praktyce proporcjonalne przeliczanie wartości brutto i dotychczasowego umorzenia. Na taki sposób przeliczeń pośrednio wskazują zapisy ustawy o rachunkowości (art. 31 ust. 3): „wartość początkowa i dotychczas dokonane [...] odpisy amortyzacyjne i umorzeniowe mogą [...] ulegać aktualizacji”.

4. Zakres ujawnień w przypadku wyboru modelu przeszacowania

Ujawnienia w sprawozdaniu finansowym sporządzonym w oparciu o MSSF są oczywiście dużo szersze niż te wynikające z ustawy o rachunkowości. Zgodnie z paragrafami 73–79 MSR 16 dla każdej grupy rzeczowych aktywów trwałych podlegających modelowi przeszacowania należy ujawnić:

- zwiększenia oraz zmniejszenia spowodowane przeszacowaniem,
- datę przeprowadzenia przeszacowania,
- fakt powołania lub nie niezależnego rzeczoznawcy,
- metody i istotne założenia przyjęte przy szacowaniu wartości godziwych,
- stopień, w jakim wartość godziwa pozycji została ustalona bezpośrednio na podstawie cen z aktywnego rynku (lub cen z ostatnich transakcji przeprowadzonych na warunkach rynkowych), a w jakim ustalono ją, przyjmując inne techniki wyceny,
- wartość bilansową każdej przeszacowanej grupy środków trwałych, która figurowałaby w sprawozdaniu, gdyby ich wycena przebiegała według modelu ceny historycznej,
- wartość nadwyżki z przeszacowania, wraz z podaniem zmian, jakie zaszły w okresie, oraz wskazaniem ograniczeń w podziale nadwyżki między udziałowców.

Ponadto w standardzie zwrócono uwagę, że dla użytkowników sprawozdań finansowych użyteczną informacją w procesie podejmowania decyzji może być informacja o wartości godziwej posiadanych środków trwałych, co do których wybrano model ceny historycznej. Wówczas, o ile ich wartość godziwa różni się istotnie od wartości bilansowej, zaleca się ujawnienie takiej informacji. W praktyce więc oznacza to, że nawet w przypadku gdy jednostka wybrała model wyceny w cenie nabywania/koszcie wytworzenia, nie zawsze ucieknie od konieczności szacowania wartości godziwej składników rzeczowego majątku trwałego. Oczywiście szacunki tego typu

nie muszą podlegać tak szczegółowym ujawnieniom oraz nie muszą budzić tak ostrej czujności czytelników sprawozdania finansowego.

Obligatoryjne ujawnienia w informacjach dodatkowych określone w ustawie o rachunkowości są bardzo lakoniczne, i tak jednostka powinna ujawnić szczegółowy zakres zmian wartości grup rodzajowych środków trwałych, w tym zwiększenia i zmniejszenia z tytułu aktualizacji [Ustawa z dnia 29 września 1994..., Dodatkowe informacje i objaśnienia, Załącznik nr 1, pkt 1.1)]. Oczywiście w zestawieniu zmian w kapitale/funduszu własnym należy podać zwiększenia i zmniejszenia kapitału z aktualizacji wyceny według tytułów (a więc także z tytułu zmian wartości przeszacowanych środków trwałych).

5. Wady i zalety zastosowania modelu przeszacowania według MSSF i uor

Model przeszacowania uregulowany MSR 16 pozwala na odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym majątku trwałego według jego aktualnej wartości. Jest to niewątpliwa zaleta tego modelu. Jednak z jego stosowaniem mogą wiązać się pewne ryzyka związane z wyceną w wartości godziwej. Ryzyko niepewności szacunków jest oczywiście tym większe, im bardziej dany składnik majątkowy jest unikatowy, rzadko stosowany w danych warunkach i miejscu. Wówczas łatwiej także o pokusę manipulacji szacunkami. Brak parametrów rynkowych powoduje, że szacunki są trudno sprawdzalne i łatwiej manewrować przyjmowanymi na potrzeby szacunku założeniami. W branży istnieje powiedzenie, że szacunek zależy od ceny za usługę rzeczoznawcy (odpowiednia cena za usługę = zgodna z oczekiwaniami zlecającego wycena).

W przypadku środków trwałych, na które istnieje aktywny rynek, ryzyko wystąpienia pomyłek w szacowaniu ich wartości jest znacznie mniejsze. Niemniej jednak i tu nie można mówić o braku ryzyka – w tym przypadku związane jest ono z niemożnością odzyskania (w całości lub części) korzyści ekonomicznych z danego aktywu, co jest przecież jednym z podstawowych warunków ujęcia składnika bilansowego. W związku bowiem z ogólną sytuacją gospodarczą na świecie, w danym rejonie lub w danej branży mogą pojawiać się istotne wahania cen/wartości rynkowych środków trwałych związane ze zmieniającą się koniunkturą. Wiadomo, że niektóre rynki podlegają cyklicznym wahaniom (jako przykład można podać rynek nieruchomości, na którym zarówno ceny nieruchomości, jak i pożytki z nieruchomości, tj. czynsze, mogą zmieniać się dość istotnie w przeciagu niezbyt długich okresów). Ponadto szacowanie zawsze wiąże się z przyjęciem pewnych założeń, co już ze swej natury, zakładając nawet najlepszą wolę szacującego, ma subiektywny charakter. Dodatkowo prognoza może być nieprawidłowa ze względu na ograniczoną ilość lub jakość ogólnie dostępnych danych niezbędnych do dokonania szacunku. W wyniku tego mogą pojawiać się w sprawozdaniach finansowych istotne zmiany wartości

tych pozycji bilansowych, w których odzwierciedlają się przeszacowania (środki trwałe, kapitał z aktualizacji wyceny). Może to także mieć wpływ na zyski i straty o charakterze niepieniężnym.

Manipulowanie szacunkami może służyć np. kreowaniu zysku w okresie, w którym planowana jest wypłata dywidendy, lub „wygładzaniu” zysków na przestrzeni kilku lat. Przykładowo, jeśli jednostka w danym roku obrotowym osiąga dobry wynik finansowy, ale jednocześnie spodziewa się, że w przyszłym roku wynik nie będzie już tak dobry (np. na skutek zawarcia niekorzystnych kontraktów, które będą wówczas podlegały rozliczeniu), to może dziś przeszacować „w dół” grupę środków trwałych, których wartości wcześniej nie zwiększano (zmniejszenie to odniesione zostanie w ciężar kosztów, obniżając oczywiście wynik bieżącego okresu), a w następnym roku dokonać przeszacowania „w górę”, które to zwiększenie, do wysokości wcześniej ujętych kosztów, zostanie odniesione na przychody i zniweluje niekorzystny wpływ kontraktów na wynik finansowy.

Oczywiście w przypadku istotnych zmian szacunków wartości środków trwałych wahaniom ulegać będą podstawowe wskaźniki finansowe, szczególnie wskaźniki zadłużenia i wskaźniki płynności. Warto w takim przypadku zastanowić się, co było skutkiem, a co przyczyną (czy szacunki zmieniły się w celu „naciągnięcia” wskaźników – co należy uznać za manipulację, czy wskaźniki zmieniły się na skutek zmian szacunków – co należy uznać za próbę odwzorowania rzeczywistości).

Z kolei jednostki stosujące przy sporządzaniu sprawozdań ustawę o rachunkowości zmuszone są do wykazywania środków trwałych w wartościach historycznych³. Przy takim modelu wyceny środki trwałe, które są długo użytkowane, mogą być w obecnych warunkach rynkowych narażone na wykazywanie w zaniżonych wartościach. W ostatnich kilku latach grunty czy budynki i budowle w Polsce zyskiwały na wartości, a ostatnia aktualizacja na podstawie rozporządzenia MF miała miejsce 17 lat temu (w 1995 r.). Powodować to może gorszy odbiór jednostki przez banki czy inwestorów. Wydaje się, że celowe byłoby wydanie przez ministerstwo odpowiedniego rozporządzenia umożliwiającego urealnienie wartości księgowej majątku⁴.

Kolejną sprawą wartą poddania pod dyskusję jest kwestia rozliczania umorzenia środka trwałego, którego wartość na skutek przeszacowania wzrosła. Przyjrzyjmy się prostemu przykładowi ilustrującemu dwa dopuszczone przez MSR 16 sposoby rozliczenia: 1) całościowe rozliczenie umorzenia, 2) proporcjonalne rozliczenia i umorzenia i wartości początkowej.

³ Zauważyć należy, że jest to przejaw widocznego wpływu kontynentalnego modelu rachunkowości, cechującego się ostrożnością i raczej pesymistycznym podejściem do zasad wyceny majątku i ustalania wyniku finansowego.

⁴ Brak odpowiedniej legislacji wiąże się zapewne z tym, że zwiększyłyby się koszty uzyskania przychodów z tytułu amortyzacji, co powodowałoby mniejsze wpływy podatkowe. Można by pokusić się o rozporządzenie aktualizujące wartość majątku do celów bilansowych, eliminując aktualizację wartości podatkowych. Rozwiązanie takie niestety skomplikowałoby ewidencję i rozliczenia, szczególnie niewielkim jednostkom, które starają się, tam gdzie to tylko możliwe, stosować do celów bilansowych rozwiązania podatkowe.

Przykład 1. Możliwe sposoby rozliczenia umorzenia według MSR 16

Jednostka posiada środek trwały o wartości początkowej (cena nabycia) 150 000 zł i dotychczasowym umorzeniu 50 000 zł. W wyniku wyceny rzeczoznawcy ustalono wartość godziwą tego środka trwałego na 160 000 zł (do wyceny środków trwałych tego typu jednostka wybrała model przeszacowania).

Skutki księgowe przeszacowania:

1) całościowe rozliczenie umorzenia:

Środki trwałe		Umorzenie środków trwałych		Kapitał z aktualizacji wyceny
Sp 150 000	50 000 (1)	(1) 50 000	50 000 Sp	60 000 (2)
(2) 60 000				

2) proporcjonalne rozliczenie umorzenia i wartości początkowej:

Obliczenia: zwiększenie wartości początkowej: $\frac{160\ 000}{100\ 000} \times 150\ 000 = 240\ 000$;
 $240\ 000 - 150\ 000 = 90\ 000$;

zwiększenie wartości umorzenia: $\frac{160\ 000}{100\ 000} \times 50\ 000 = 80\ 000$;
 $80\ 000 - 50\ 000 = 30\ 000$.

Środki trwałe		Umorzenie środków trwałych		Kapitał z aktualizacji wyceny
Sp 150 000		50 000 Sp		60 000 (2)
(2) 90 000		30 000 (2)		

Źródło: opracowanie własne.

Obydwa sposoby są według standardów międzynarodowych równie dobre (na gruncie polskich przepisów stosowany jest drugi sposób). Należy jednak zauważyć, że stosując pierwszy z nich, wykسیęgowujemy dotychczasowe umorzenie, co powoduje, że wygląda to tak, jakbyśmy mieli nowo przyjęte do użytku środki trwałe. Może to powodować brak porównywalności danych ze sprawozdania finansowego jednostki, która w ten sposób zdecydowała się ująć przeszacowanie, i jednostki, która wybrała rozliczenie według proporcji. Oczywiście główne informacje sprawozdawcze, tj. wycena środków trwałych i wysokość kapitału z aktualizacji wyceny, są takie same niezależnie od sposobu rozliczeń. Niemniej jednak firma, która wykaże w informacji dodatkowej zerową wysokość umorzenia, może być lepiej oceniona przez mało wnikliwego czytelnika sprawozdania niż firma rozliczająca umorzenie proporcjonalnie. Zdaniem autorki lepiej oddającym rzeczywistość jest sposób proporcjonalnych rozliczeń.

Należy wskazać na zaletę, jaką może być dla właścicieli firmy przewidziana w MSR 16 możliwość częściowego rozliczania nadwyżki z przeszacowania w trakcie użytkowania środka trwałego. Możliwość tę zilustrowano przykładem 2.

Przykład 2. Częściowe rozliczanie nadwyżki z przeszacowania

Dane jak w przykładzie 1. Dodatkowe informacje: w momencie przyjęcia do użytku jednostka przyjęła 6-letni okres użytkowania środka trwałego, metodą liniową.

Amortyzacja roczna przed przeszacowaniem: $150\ 000/6\ \text{lat} = 25\ 000\ \text{zł}$;

Umorzenie w wysokości 50 tys. oznacza, że środek trwały był na moment przeszacowania użytkowany przez 2 lata, pozostały jeszcze 4 lata amortyzacji;

Roczna amortyzacja po przeszacowaniu: $160\ 000/4\ \text{lata} = 40\ 000\ \text{zł}$;

Różnica w amortyzacji rocznej: $40\ 000 - 25\ 000 = 15\ 000\ \text{zł}$ – taka wysokość kapitału z aktualizacji wyceny będzie mogła być corocznie rozliczana w zyski zatrzymane.

Zapisy księgowe na koniec trzeciego roku użytkowania środka trwałego (zakładając, że umorzenie rozliczane było proporcjonalnie):

Środki trwałe		Umorzenie środków trwałych		Kapitał z aktualizacji wyceny	
Sp 240 000		80 000 Sp		(2)15 000	60 000 Sp
		40 000 (1)			
Amortyzacja		Zyski z lat ubiegłych			
(1) 40 000			15 000 (2)		

Źródło: opracowanie własne.

Zaletą tego rozwiązania jest możliwość szybszego decydowania o podziale zysku. W powyższym przykładzie każdego roku dalszego użytkowania przeszacowanego środka trwałego zwiększa się decyzyjność w tym zakresie w stosunku do kwoty 15 000 zł. Oczywiście decyzja o podziale zysku i wypłacie dywidendy powinna być bardzo przemyślana i niezwykle ostrożna – podziałowi podlegałby wszak tzw. zysk wirtualny⁵, wynikający z szacunków, niepoparty przepływami pieniężnymi.

6. Modele wyceny bilansowej środków trwałych – praktyka gospodarcza

Główne założenia polityk rachunkowości w zakresie środków trwałych stosowane przez spółki należące do WIG 20 zestawiono w tab. 1. W ostatniej kolumnie zamieszczono zauważone przez autorkę nieścisłości bądź kwestie dyskusyjne.

Wszystkie badane spółki sporządziły sprawozdania w oparciu o MSSF i w większości informacje pochodzą ze sprawozdań za okres sprawozdawczy kończący się 31 grudnia 2011 r.

⁵ Zyskom wirtualnym swoje wystąpienia i referaty poświęcał w ostatnich latach prof. dr hab. Z. Luty, por. np. wystąpienie podczas konferencji „Rachunkowość w Dziale Integracji Unii Europejskiej” 29 listopada 2011 r. w Warszawie czy artykuł *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 56 (112), SKwP, Warszawa 2010, s. 127–138.

Tabela 1. Model wyceny środków trwałych w polityce rachunkowości spółek WIG 20

Lp.	Nazwa spółki	Spr. finansowe rok/strona	Model wyceny (określenie ze sprawozdania)	Uwagi
1	Asseco Poland	XII 2011/s. 19	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
2	BH w Wa-wie	XII 2011/s. 20	koszt historyczny	<i>brak</i>
3	BRE Bank	XII 2011/s. 64	koszt historyczny	<i>brak</i>
4	Boryszew	XII 2011/s. 11	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
5	Globe Trade Centre	XII 2011/s. 13	wg kosztu	<i>Niewłaściwy zapis: „wg kosztu pomniejszonego o amortyzację w ciągu roku oraz odpis z tytułu utraty wartości” – tak jakby skumulowane umorzenie nie było uwzględnione w wycenie</i>
6	Jastrzębska SW	XII 2010/s. F19	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
7	Kernel Holding	VI 2011/s. 24	wartość godziwa lub koszt	<i>Komentarz pod tabelą</i>
8	KGHM	XII 2011/s. 16	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
9	LOTOS	XII 2011/s. 13	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
10	LW Bogdanka	XII 2011/s. 14	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
11	PeKaO SA	XII 2011/s. 25	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
12	PGE	XII 2011/s. 17	wartość początkowa	<i>brak</i>
13	PGNiG	XII 2011/s. 22	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
14	PKN Orlen	XII 2011/s. 22	cena nabycia/koszt wytw.	<i>Niewłaściwy zapis: „[...] pomniejszonej o umorzenie i zakumulowane odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości narastająco” – niepotrzebnie dwa razy podkreślono narastanie odpisów</i>
15	PKO BP	XII 2011/s. 28	cena nabycia/koszt wytw.	<i>Niewłaściwy zapis: „[...] odpisy z tytułu trwałej utraty ich wartości” – przymiotnik „trwałej” niestosowany w MSSF (tylko w uor)</i>
16	PZU	XII 2011/s. 16	cena nabycia	<i>Uwaga jw. oraz dodatkowo: brak zapisu o możliwości wyceny wg kosztu wytworzenia</i>
17	Synthos	XII 2011/s. 18	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
18	Tauron	XII 2011/s. 12	cena nabycia/koszt wytw.	<i>brak</i>
19	TP	XII 2011/s. 64	brak wyraźnego stwierdzenia	<i>W opisie podstawowych zasad są opisane zasady ustalania wartości początkowej oraz umarzania</i>
20	TVN	XII 2011/s. F15	koszt historyczny	<i>brak</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań prezentowanych na stronach internetowych spółek [Sprawozdania finansowe...].

Badanie wykazało, że tylko jedna na dwadzieścia spółek wybrała model wyceny środków trwałych na poziomie wartości godziwej (przy czym wszystkie miały takie prawo, gdyż sprawozdania sporządzają w oparciu o MSSF). Model przeszacowania wybrano w Kernel Holding SA w odniesieniu do jednej wyodrębnionej grupy środków trwałych, mianowicie do budynków i instalacji z segmentu produkcji olejów⁶.

Wartość godziwa budynków i instalacji w firmie Kernel była aktualizowana według stanu na dzień 1 czerwca 2009 r. przez niezależnego rzeczoznawcę zewnętrznego⁷. Wycena została przeprowadzona zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Wyceny Majątku. Procedurę wyceny zastosowano wobec wszystkich budynków i instalacji oraz maszyn i urządzeń produkcyjnych, wykorzystywanych w produkcji oleju. Ze względu na wysoce specjalistyczny charakter budynków i instalacji sektora produkcji oleju oraz kilku wysokospecjalizowanych maszyn i urządzeń obiekty te zostały wycenione według wartości odtworzenia w aktualnych warunkach⁸, skorygowanej o procent zużycia. Wartość godziwa pozostałych maszyn i urządzeń do produkcji oleju została oszacowana metodą porównawczą na podstawie wartości rynkowej⁹ [Skonsolidowane sprawozdanie finansowe roczne KERNEL... 2011, s. 38].

Spółka nie stosuje częściowego rozliczania kapitału z aktualizacji wyceny: „przeniesienia z funduszu z aktualizacji wyceny do niepodzielonego zysku dokonuje się tylko w przypadku sprzedaży lub likwidacji aktywów” [Skonsolidowane sprawozdanie finansowe roczne KERNEL... 2011, s. 25].

Wszystkie pozostałe zapisy w polityce rachunkowości spółki są zgodne z wymogami MSR 16.

7. Zakończenie

Należy zdawać sobie sprawę z faktu, że stosowanie do wyceny składników majątkowych, w tym do wyceny środków trwałych, wartości godziwej jest z jednej strony wynikiem dostosowywania sprawozdawczości finansowej do oczekiwań użytkowników informacji rachunkowej chcących otrzymywać podstawę do podejmowania decyzji na przyszłość, z drugiej zaś obarczone jest błędem szacunków, a nawet ryzykiem nadużyć. Stąd konieczność wnikliwego przyglądania się tym pozycjom spr-

⁶ Kernel to jedna z największych zdywersyfikowanych spółek zintegrowanych w sektorze rolno-przemysłowym Ukrainy. Jest jednym z największych dostawców ukraińskiego oleju słonecznikowego i śrutu na rynek międzynarodowy, czołowym dostawcą oleju butelkowanego na rynek krajowy, a także wiodącym operatorem świadczącym usługi przechowywania zboża w elewatorach na rzecz producentów rolnych oraz usługi przeładunku i eksportu zboża, oleju i śrutu w terminalach portowych nad Morzem Czarnym (informacje ze strony internetowej firmy: www.kernel.ua).

⁷ FDI „Biuro Veritas Ukraina” (ODS Świadcstwo nr 7100/08 z dnia 26.05.2008 wystawione przez Fundusz Majątku Państwowego Ukrainy), który posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe oraz doświadczenie związane z niedawno wykonaną wyceną aktywów o podobnej lokalizacji i kategorii.

⁸ Metoda według wartości odtworzenia obejmuje określenie bieżącej wartości kosztów na rekonstrukcję lub wymianę jednostki.

⁹ Metoda porównawcza na podstawie wartości rynkowej polega na dokonaniu analizy cen sprzedaży i propozycji analogicznych obiektów nieruchomości, środków trwałych z dokonaniem odpowiedniej korekty uwzględniającej różnicę między porównywanymi a wycenianymi obiektami.

wozdania, w stosunku do których wybrano wartość godziwą jako parametr wyceny. Wspomnieć wypada, że IASB wydała odrębny standard poświęcony w całości wartości godziwej (MSSF 13 *Fair Value Measurement*), który jednak nie został do tej pory wprowadzony do porządku prawnego UE, a który reguluje problemy ustalania i ujawniania wartości godziwej w odniesieniu do większości składników bilansowych, w tym środków trwałych (nieliczne wyjątki dotyczą MSR 17, MSR 38, MSSF 2, a w zakresie ujawnień: MSR 19, MSR 26).

Literatura

- Luty Z. [2010], *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 56 (112), SKwP, Warszawa.
- Materiały konferencyjne „Rachunkowość w Dziele Integracji Unii Europejskiej”, która odbyła się 29 listopada 2011 r. w Warszawie.
- MSR 16 „Rzeczowe aktywa trwałe” [w:] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Interpretacje według stanu na dzień 1 stycznia 2007 r., t. I, IASB, Londyn 2007.
- Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 8 lutego 1995 r. w sprawie wskaźników przeliczeniowych do aktualizacji wyceny środków trwałych na dzień 1 stycznia 1995 r. (MP z 1995, nr 9, poz. 125).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 20 stycznia 1995 r. w sprawie amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, a także aktualizacji wyceny środków trwałych (DzU z 1995, nr 7, poz. 34).
- Skonsolidowane sprawozdanie finansowe roczne KERNEL Holding S.A. za rok zakończony 30 czerwca 2011 r., sporządzone w oparciu o MSSF, www.kernel.ua (dostęp 15.05.2012).
- Sprawozdania finansowe jednostek należących do WIG 20 za 2011 r., prezentowane na ich stronach internetowych, adresy dostępne przez stronę: www.gpw.pl (dostęp 15.05.2012).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (DzU z 2011, nr 74, poz. 397, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (DzU z 2010, nr 51, poz. 307, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU z 2009, nr 152, poz. 1223, z późn. zm.).

VALUATION OF FIXED ASSETS AT REVALUED AMOUNT IN IFRS AND POLISH ACCOUNTING ACT – FAIR VIEW OR POTENTIAL SOURCE OF MANIPULATION?

Summary: The article is devoted to the analysis of one of models of valuation which is the revaluation model. The author focuses on discussing the principles and applicability of this model for the valuation of fixed assets. She also attempts to discuss the assessment of its reliability and usability for the manipulation of financial situation resulting from the financial statements. The scope of the revaluation model in Poland was rated based on the review of accounting policies of companies on WIG 20 on 15 May 2012. Only one of the surveyed companies has adopted the revaluation model for the valuation of one group of its fixed assets.

Keywords: fixed assets, valuation, revaluation model, fair view.